

Комар Юлія Миколаївна,
завідувач сектору дактилоскопічних
досліджень відділу криміналістичних видів
досліджень Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС
України

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів. В криміналістиці останнього часу цьому напрямку досліджень, де існує ціла низка проблем, приділяється значна увага. Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів.

При розслідуванні злочинів часто виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань та навичок слідчого. В даному випадку кримінально-процесуальним законодавством слідчому надано право використовувати допомогу експертів, спеціалістів, перекладачів, педагогів та інших осіб, котрі володіють спеціальними знаннями.

Визначення терміну «спеціальні знання» було розкрито в багатьох роботах вітчизняних та закордонних науковців, таких як: Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, Ю.Г. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, Б.В. Романюк, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, В.Ю. Шепітько та ін. Проте дане питання залишається дискусійним і сьогодні, насамперед, через різні підходи до його тлумачення.

В. Ю. Шепітько під «спеціальними знаннями» визначає систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [1, с. 11]. Тобто спеціальні знання має обмежене коло осіб та вони повинні виходити за межі професійних знань, навичок і вмінь слідчого, прокурора, захисника, судді, спеціаліста.

На думку В. Г. Гончаренко, у кримінальному процесі «спеціальні знання» характеризуються, як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [2, с. 24].

Так, З.М. Соколовський зазначає, що під «спеціальними знаннями» слід розуміти сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, що створюють для їх власника можливість вирішення питань у якій-небудь галузі. Основною ознакою в даному визначенні є вид професійної підготовки, у межах якої вивчаються відомості, які необхідні для вирішення питання, яке виникло в справі [3, 12].

Як зазначали М.М. Міхеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський, до «спеціальних знань» експерта не належать загальновідомі і загальнодоступні наукові знання, повсякденні, побутові відомості, а також знання у галузі матеріального і процесуального права, якими повинні володіти (і вирішувати пов'язані з ними питання) самі слідчі, прокурори, судді [4, с. 125–126]. Тобто, до спеціальних знань не відносяться юридичні знання. Прикладом, вирішення юридичних питань не може бути доручено експерту, оскільки вони відносяться до виняткової компетенції слідчого, прокурора, суду.

Тобто, «спеціальні знання» це професійні знання, вміння та навички в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, що необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді. Спеціальними вважають знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими і здобуваються в результаті цілеспрямованої професійної підготовки та досвіду практичної роботи в якій-небудь діяльності та являють собою систему знань про певні об'єкти, явища і закономірності, що досліджуються відповідною галуззю науки.

Визначення спеціальних знань у нормативних документах не існує, проте у деяких актах вживається термін «спеціальні знання». У законі України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5]. Про «спеціальні знання» експерта говориться також у ч. 2 ст. 16 Закону «Про судову експертизу» – метою атестації працівників державної спеціалізованої установи, які залучаються до проведення судових експертиз та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи, є оцінка рівня їх спеціальних знань та відповідність займаній посаді [5].

У кримінально-процесуальному кодексі України при тлумаченні визначення експерта йдеться й про спеціальні знання. Так відповідно до ч. 1 ст. 69 КПК України експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [6]. Таким чином, законодавець до спеціальних знань відніс наукові, технічні або інші знання, які необхідні і достатні для того, щоб дати висновок з питань, що виникають під час досудового розслідування і судового розгляду.

У ст. 71 КПК України зазначається про спеціаліста, як про особу яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів [6]. Виходячи з даного визначення, спеціаліст являється учасником кримінального провадження, незаінтересований у результатах кримінального провадження та володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, які потребують відповідних спеціальних знань та навичок у відповідній галузі.

Отже, в нормативних документах відсутнє чітке визначення поняття спеціальних знань, не розкривається його зміст та суть. Повсякденна ж практика свідчить, що використання спеціальних знань під час досудового розслідування та судового слідства значно ширше тих, що передбачені законодавством.

Спеціальні знання у кримінально-процесуальному аспекті – це наукові, технічні або інші знання, які потрібні для дачі відповіді суб'єкта – носія цих знань на поставлені йому під час розслідування злочинів питання. Спеціальними вважаються знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими, а лише ті, яких набули спеціалісти, експерти, слідчі в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, тощо.

Таким чином, враховуючи сучасний розвиток науки криміналістики та проаналізувавши нормативне законодавство, підходи науковців до тлумачення поняття до спеціальних відносять наукові, технічні, криміналістичні та професійні знання, отримані під час навчання, і навички, набуті в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, використані разом із науково-технічними засобами під час пошуку, виявлення, вилученні та дослідження слідів злочину для одержання інформації, які має значення для встановлення істини у кримінальній справі.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. Судова експертиза. 2014. № 1. С. 11–18.
2. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 2 (9). С. 22–34.
3. Соколовський З.М. Понятие специальных знаний / З.М. Соколовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – Вып. 6. – С. 20-25.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: станом на 1 серпня 1995 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1995. – № 4–5. – 640 с.
5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Конча Наталія Василівна, здобувач вищої освіти ступеня «магістр» Національної академії внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Немаловажне значення має попереднє дослідження об'єктів біологічного походження, серед яких особливе місце займають сліди крові.

За морфологічними ознаками слідів крові, що виявляють на місці події, може бути отримана інформація про механізм їх утворення, а також про такі обставини вчинення кримінального правопорушення, як:

- кількість поранень, їх черговість;
- місце тіла, локалізація ушкоджень;
- взаємне положення потерпілого і правопорушника в момент заподіяння тілесних ушкоджень;
- напрямок руху (переміщення) закривавленого тіла;
- висоту, з якої стікала кров;
- швидкість переміщення (волочіння) тіла.

Однак для цього спеціалісту необхідно добре орієнтуватися в різноманітті слідів крові.

При ушкодженні тіла, як правило, утворюється комплекс різних за формою слідів, і тільки дослідження такого комплексу в цілому дозволяє реконструювати механізм і умови утворення слідів. Для одержання найбільш повної інформації про подію, що мала місце, сліди крові поділяються на три групи: сліди елементарні; складні (комплексні); змішані.

Під елементарним слідом крові розуміється такий слід, морфологічні ознаки якого безпосередньо відображають спосіб й умови його формування. Форма елементарних слідів крові, головним чином, визначається механізмом їх утворення. Крім того, вона, у певній мірі, залежить від кількості крові, що вилилася, її в'язкості, конфігурації предмета, на який кров потрапила, і будови його поверхні, положення цього предмета відносно джерела кровотечі тощо.

Виділяють 5 основних форм елементарних слідів:

- від витікання великої маси крові – калюжа;
- від падаючої під дією сили ваги краплі крові – пляма й вид краплі,